

**KUIMUUDU VÕRO KIILT
ALALÕ HOITA’?
KÕNÕLÕ’ TAAD LATSÕGA!**

**KUIDAS HOIDA VÕRU KEELT?
RÄÄGI SEDA LAPSEGA!**

Egäl puul maailman kõnõldas pääle ammõtliidsi riigikiili viil ummi tsillõkõisi kiili, mink alalõhoitmist kõrrast inämb tähtsäs peetäs. Om säänsit väikeisi kiili, midä inemise' omma' vahtsõt ja rohkõmb kõnõlõma naanu. Niimuudu omma' keele' häõmisest är päsnu.

Lõunõ-Eestin om kah aost aigo võro kiilt kõnõld ja keelemõistmist umilõ latsilõ põlvõst põlvõ edesi ant. Parhilla olõmi joudnu säändsehe saiso, et noid, kiä võro kiilt mõistva' ja egä päiv kõnõlõsõ', jääs kõik aig veidembäs. Üts päämine hädä om tuu, et võro kiilt ei kõnõlda' latsiga.

Kas sa tahat olla' viimäne põlv võro keele mõistjidõ siän?
Kas om õigõ latsõ iist är otsusta', et tälle olõ-i vaia kiilt, kultuuri ja maailmatundmist, midä su vanõmba' ja vanavanõmba' omma' põlvõst põlvõ edesi andnu ja täämbätsehe päivä toonu?
Nuu' perre', kiä egä päiv võro kiilt kõnõlõsõ', otsustasõ' võro keele püsümise.

Kõikjal maailmas kõneldakse lisaks ametlikele riigikeeltele kohalikke väikeseid keeli, mille säilitamisele pööratakse üha enam tähelepanu. Leidub väikesi keeli, mille kasutajaskond on laienenud ning seega hävimisest päästetud.

Lõuna-Eestis on ajast aega võru keelt räägitud ja keeleoskust oma lastele põlvest-põlve edasi antud. Praegu oleme jõudnud seisu, kus neid, kes võru keelt oskavad ja igapäevaselt kasutavad, jääb järjest vähemaks. Üheks peamiseks põhjuseks on see, et lastega ei räägita võru keeles.

Kas sina tahad olla viimane põlv võru keele oskajate seas? Kas on õige lapse eest ära otsustada, et talle ei ole vaja keelt, kultuuri ja maailmatundmist, mida su vanemad ja vanavanemad on põlvest põlve edasi andnud?

Need pered, kes igapäevaselt võru keelt kasutavad, otsustavad võru keele püsijäämise.

MILLE OM HÄÄ LATSÕGA MITMÕN KEELEN KÕNÕLDA? ■

- Suurõmb jago inemiisi kõnõlõs rohkõmb ku ütte kiilt. Egä järgmidse keele selgessaaminõ om kõrd-kõrrast lihtsämb. Mõlõmba', nii võro ku eesti keele mõistminõ avitas latsõl edespiten tõisi kiili ka kergembähe är oppi'.
- Õuruupan om pallõ säändsit perrit, kiä kõnõlõsõ' rohkõmb ku ütte kiilt. Nii andas latsilõ edesi mitmõ keele ja kultuuri kõgõ parõmb jago.
- Tiidläse' omma' vällä' uurnu, et mitmõ keele opminõ parandas latsõ keeletunnõt ja keeleandi. Lats, kiä mõist mitund kiilt, näge ilma laembalt ja mõist laembalt mõtõlda' ku lats, kiä kõnõlõs õnnõ ütte kiilt. Tuuperäst avitas mitmõ keele mõistminõ latsõl elon parõmbahe toimõ tulla'.

MIKS TASUB LAPSEGA MITMES KEELES SUHELDA?

- Enamik inimesi maailmas räägib rohkem kui üht keelt. Iga järgneva keele omandamine on eelnevast lihtsam. Nii võru kui eesti keele oskamine aitab lapsel edaspidi lihtsamalt ka teisi keeli omandada.
- Paljudes peredes Euroopas räägitakse rohkem kui üht keelt ja antakse sel viisil lastele edasi parim osa mitmest keelest ja kultuurist.
- Teadlased on välja selgitanud, et mitme keele õppimine arendab lapse keelelist loovust ja andekust. Mitut keelt oskava lapse mõtlemine on paindlikum kui üht keelt kõneleval lapsel, seetõttu annab mitme keele mõistmine lapsele edaspidiseks eluks parema ettevalmistuse.

KUNA PIÄSI LATSÕGA VÕRO KEELE KÕNÕLÕMIST ALOSTAMA?

- Võro kiilt piäsi latsõga kõnõlõma nakkama õkvalt pääle sündümist.
- Midä varrampa su lats võro kiilt kuuldma nakkas, tuud kipõmbahe ja parõmbahe saa tä keele selges. Vahtsidõ asjo opminõ om noorõn iän kergemb.
- Midä inämb lats võro kiilt kuuld, tuud parõmbahe tä keele selges saa ja kiilt pruuksma nakkas.
- Võro kiilt võit latsõga kõnõlda' egäpäävätõie man, tuu ei nõvva' ei aigu ei rahha.

MILLAL PEAKS ALUSTAMA LAPSEGA VÕRU KEELE RÄÄKIMIST?

- Võru keelt peaks hakkama lapsega rääkima kohe pärast tema sündimist.
- Mida varem Su laps võru keelt kuulma hakkab, seda kiiremini saab ta selle selgeks, sest iga uue oskuse omandamine on noores eas kergem.
- Pea meeles, et mida rohkem laps võru keelt kuuleb, seda paremini ta selle omandab ja seda kasutab.
- Võru keelt võid lapsega rääkida igapäevatööde juures, see ei nõua aega ega raha.

KAS OM ÕIGÕ, ET VÕRO KEELE KÕNÕLÕMINÕ SEKÄ EESTI KEELE SELGESSAAMIST?

- Vastapiten! Lats saa mõlõmba keele parõmbahe selges, ku tä opp Eesti ni võro kiilt lahon hoitma ja saa arvo, et neo' omma' kats umaette kiilt.
- Lats kuuld Eesti kiilt nii sõpro ja tõisi inemiisi käest ku ka raadiost ja televiisorist. Selle olõ-õi vaia pelädä', et lats Eesti kiilt selges ei saa' ja tuuperäst uma eloga halvõmbahe toimõ saa.
- Lats või är oppi' suurõ hulga kiili – maailman om säändsit kultuurõ, koh inemise' joba väega noorõlt mõistva' kolmõ vai inämbät kiilt.

KAS ON ÕIGE, ET VÕRU KEELE RÄÄKIMINE TAKISTAB EESTI KEELE OMANDAMIST?

- Vastupidi! Laps saab mõlemad keeled paremini selgeks, kui ta õpib Eesti ja võro keele vahel vahet tegema ja saab aru, et tegemist on erinevate keeltega.
- Laps kuuleb Eesti keelt nii mängukaaslastelt ja teistelt ümbritsevatelt inimestelt kui ka raadiost ja televiisorist. Seega pole põhjust karta, et laps Eesti keelt selgeks ei saa ning seetõttu elus halvemini toime tuleb.
- Lapse võime on keelte õppimisel piiramatult – maailmas leidub kultuure, kus tihti osatakse väga noorelt juba kolme või enam keelt.

KAS MITMÕ KEELE KÕNÕLÖMINÕ AJA LATSÕL PÄÄ SEGI?

- Katõ keele umavaihõl segiajaminõ om edimält tävveste egäpääväne asi.
- Lats nakkas eräle kiili väega kipõstõ lahon hoitma. Joba katõaastaganõ lats nakkas arvo saama, määnest kiilt kiäki koton kõnõlõs. Kolmõ-neläaastaganõ lats tulõ mõlõmban keelen kõnõlõmisõga väega häste toimõ. Lats, kiä kõnõlõs mitund kiilt, näütäs sullõ pia, et tä taht ja mõist noid kiili pruuki' õkvalt nii, nigu parahuisi vaia.
- Kassu om asäst toda inämb, midä kimmämpä võro kiilt pruugitas. Kõgõ kimmämb ja parõmb om, ku mõlõmba' vanõmba' (vai vähämbält üts näist) kõnõlõs latsõga õnnõ võro keeli.

KAS LAPS SATUB MITME KEELE TÕTTU SEGADUSSE?

- Kahe keele omavahel segiajamine on algul täiesti normaalne.
- Laps hakkab erinevate keelte vahel siiski üsna ruttu vahet tegema. Juba kaheaastaselt hakkab laps aru saama, millist keelt keegi kodus räägib. Kolme-neljaaastaselt saab laps mõlemas keeles suhtlemisega väga hästi hakkama. Mitut keelt kasutav laps üllatab Sind oma taipikkuse ja võimetega kasutada erinevat keelt vastavalt olukorrale ja vajadusele.
- Tulemus on seda parem, mida järjekindlamalt võru keelt kasutatakse. Kõige parem on, kui mõlemad vanemad või vähemalt üks neist räägib lapsega ainult võru keelt.

MIÄ TETÄ', KU SA EI MÕISTA' VÕRO KIILT?

- Ku kiäki perren kõnõlõs võro kiilt, saa lats joba latsõiän võro kiilt pruuki'. Ku sa esi' vai su tõõnõpuul võro kiilt ei kõnõlõ', võtkõ appi vanavanõmba', naabri', sõbra' ja sugulasõ', kiä kiilt mõistva'.
- Latsõga kõnõlõmisõs pruukva' suurõ' inemise' väega lihtsät kiilt, tuuperäst om sul hindäl ka kerge latsõga ütten võro kiil är oppi'. Taal aol omgi kõgõ parõmb ja õigõmb aig vanavanõmbidõga võro keeli kõnõlda' ja latsõga ütten võro kiil selges oppi'.
- Võro kiilt kõnõldas esi' kotussin esi' muudu. Hiitügu-i är, ku tuu võro kiil, midä raamatist loet, olõ-õi täpsähe tuusama, midä esi' kõnõlõt vai uman nukan kuulõt. Su jaos om kõgõ õigõmb võro kiil iks tuu, midä su vanavanõmba' kõnõli' ja midä su kodokandin pruugitas.

MIDA TEHA, KUI SA EI OSKA VÕRU KEELT?

- Kui keegi pereliikmetest räägib võru keelt, on su lapsel juba lapsepõlves võimalus seda kasutada. Kui sa ise või su kaasa võru keelt ei räägi, võtke appi keelt oskavad vanavanemad, naabrid, sõbrad ja sugulased.
- Lapsega suheldes kasutavad täiskasvanud väga lihtsat keelt, seepärast on sinulgi kerge koos lapsega võru keel ära õppida. Just nüüd on parim aeg suhelda vanavanematega võru keeles ning õppida koos lapsega võru keel selgeks.
- Võru keelt räägitakse piirkonniti erinevalt. Ära kohku, kui raamatust loetud võru keel erineb sellest, mida ise räägid või oma kodukohas kuuled. Kõige õigem võru keel sinu jaoks on see, mida rääkisid su esivanemad, mida räägitakse sinu kodukohas.

■ KUIMUUDU LATSÕLÕ VÕRO KEELE OPPAMISÕGA PÄÄLE NAADA?

- Pallõ' vanavanõmbil, kiä kiilt mõistva', latsiga õnnõ võro keeli kõnõlda'. Ütle' sõbrolõ ja sugulaisilõ kah, et nä koton ja kotost välän latsiga võro kiilt kõnõlösi.
- Kullõ' latsõga nii sagõhõhe, ku saat võrokeelitsit plaatõ, lugõgõ üten võrokeelitsit raamatit. Ku saati, kaegõ televiisorist ja kullõlgõ raadiost võrokeelitsit saatit. Internetin saa kaia' võrokeelitsit multikit. Sakõstõ saa kaia' võrokeelist tiatrit.
- Otsi' latsilõ võimaluisi ka kotost välän võro kiilt kullõlda' ja kõnõlda'.
- Mitmõn Võromaa kotussõn tüütäse' võrokeelidse' latsiaiarühmä' – keelepеса'. Ka mitmõn koolin om võro keele tunnõ vai tsõõrõ. Säält saa lats päält keeleeppusõ viil tiidmiisi mi umast paigapäälsest kultuurist, opp umma kodokotust hääs ja tähtsäs pidämä.

MILLEST ALUSTADA LAPSELE VÕRU KEELE ÕPETAMIST?

- Palu keelt oskavatel vanavanematel lastega ainult võro keeles rääkida. Julgusta ka sõpru ja sugulasi nii kodus kui väljaspool kodu lastega võro keelt rääkima.
- Kuula koos lapsega nii tihti kui võimalik võrukeelseid plaate, lugege koos võrukeelseid raamatuid. Kui saate, vaadake televiisorist ja kuulake raadiost võrukeelseid saateid. Internetis saab vaadata võrukeelseid multikaid, teatrid toovad lavale võrukeelseid tükke.
- Loo lastele võimalus võro keele kuulmiseks ja rääkimiseks väljaspool kodu.
- Mitmes Võrumaa kohas töötavad võrukeelsed lasteaiarühmad – keelepесаd. Ka mitmes koolis on võro keele tunnid või ringid. See annab Sinu lapsele lisaks keeleoskusele ka teadmisi kohalikust kultuurist, loob seoseid kodukohaga ning aitab väärtustada esivanemate pärandit.

Ku tahat midägi küssü' vai nõvvo ja api saia', sis kõlista'
Võro Instituuti tel 78 28750 vai tulõ' Tartu 48, Võro.
Võit kaia' ka www.wi.ee päält vai kirotä' wi@wi.ee.

Kui Sul on küsimusi või tahad nõu ja abi saada, siis helista
Võro Instituuti, telefon 78 28750 või tule kohale Tartu tn 48,
Võro. E-posti aadress wi@wi.ee, lisainfo www.wi.ee.

Võro Instituut 2019

ISBN 978-9949-7347-1-9